

Joannes Nepomucenus, Divus et Martyr: Novolatinská žánrová mozaika k Janu Nepomuckému

Alena Bočková, Jan Zdichynec

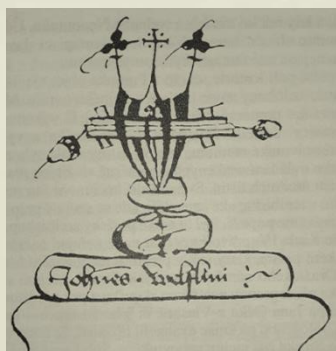
Den latiny, FF UK

1. 12. 2022

Jan z Pomuku – historická osoba

- Jan, syn měšťana Welflina v západočeském Pomuku, na panství cisterciáckého kláštera (nar. před pol. 14. stol.)
- veřejný notář v Praze
- oltářník ve Svatovítské katedrále, arcibiskupský sekretář, farář u sv. Havla na Starém Městě
- po právnických studiích v Praze a Padově doložen jako doktor dekretů a kanovník u sv. Jiljí
- **kanovník vyšehradské kapituly** a generální vikář pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna

- v době dramatických sporů mezi králem Václavem IV. a arcibiskupem, které kvůli volbě kladrubského opata vyústily v otevřený konflikt, Jan z Pomuku zajat a umučen
- zemřel **20. března 1393**

První zprávy o smrti Jana z Pomuku

- písařský záznam na okraji soudních protokolů pražských generálních vikářů:
[...] et Jo. P. die XX. diem suum clausit extremum, cuius anima requiescat in pace.
(Soudní akta konsistoře pražské. Acta judiciaria Consistorii Pragensis. III. Ed. F. Tadra, Praha, Česká akademie 1896, s. 125)
- stížnost arcibiskupa Jana z Jenštejna k papeži Bonifáci IX. (v době kanonizačního procesu byl text neznámý – do Prahy se dostal až r. 1752)
Jan už je označen jako **světec a mučedník**:
Officialis et Vicarius, iam martyr sanctus.
(Acta in Curia Romana, art. 27. In: Hussiana. P. de Vooght, Louvain 1960, dodatek, s. 432–433)
- **chybný letopočet** – záznam v deníku svatovítských děkanů z r. 1483: k r. **1383** uvedeno nejprve jména Jana z Dubé, pozdější rukou z Dubé vyškrabáno a opraveno na z Pomuku:
Johannes de Pomuk submersus de ponte
(Jura compulsata in processu canonizationis B. Joannis Nepomuceni. Autoritate apostolica fabricata, completa 22. Junii 1725. NA ČR, APA I, sign. B 61/1, f. 370r)

Druhý život Jana Nepomuckého – zrod legendy

- **vikář Jan**, byl mučen, utopen a **jeho smrt ozářena zázračnými světly**
(Petr Klarifikátor v Jenštejnově životopise, 1400-1402)
- formování **negativního obrazu krále Václava IV.** - nechal krutě mučit a utopit kněze Jana, doktora práv, muže milého Němcům i Čechům
(Ludolf Zaháňský v pojednání o schizmatu, poč. 15. stol.)
- nové vysvětlení mučednické smrti – doktor Jan **zpochybňoval Václavovu vládu**, upozorňoval, že je **špatný panovník**
(Ondřej Řezenský v kronice papežů a císařů římských, 1422)
- motiv Jana jako **královnina zpovědníka**, který odmítl vyzradit zpovědní tajemství
(Tomáš Ebendorfer v kronice římských králů, 1445-1451)
- **zázraky u Janova hrobu**, který se později stane ohniskem nepomucenského kultu
(Staré letopisy české, pol. 15. stol.)
- posun **obrazu Václava IV.:** přehnaná reakce na mocenský spor
 - špatně spravovaná vláda, tj. povinnost svěřená Bohem
 - křivopřísežné usilování o porušení zpovědního tajemství

Obraz Jana Nepomuckého v humanistických spisech

- Václav Hájek, *Kronika česká*, 1541 (psáno česky)
 - definitivní rozdělení do dvou osob:
 - 2. května 1383 – utopení kněze Jana Nepomuckého,
 - 19. dubna 1393 tragická smrt arcibiskupského úředníka doktora Johánka)
- Jan Dubravius, *Historia Regni Bohemiae*, 1552 (latinsky)
 - hlavním pramenem byl Hájek, příběh mučedníka doplnil charakteristikou jednajících postav i morálním podtextem
- Jiří Barthold Pontanus
 - *Bohemia Pia*, 1608 – příběh líčí podle tradičního Hájkova podání
 - *Hymnorum sacrorum libri tres*, 1602 – první báseň na počest svatého (!) Jana Nepomuckého (první známé vyobrazení a motiv zpovědi – odsud představa o Janově fyzickém vzhledu)
- světce reflektovali i cizinci přijíždějící do Prahy (Janův hrob v katedrále jakožto mučedníka zpovědního tajemství)

Barokní úcta – *Beatus, Sanctus, Divus*

- Jiří Ferus-Plachý, *Fama posthuma*, 1641 (latinsky, česky, německy) – první pokus o vypsání souvislého životopisu, rytiny Karla Škréty, poprvé **světla**, prozrazující světcovo mrtvé tělo, **nazvána hvězdami**
- Jan Tanner, *Vir apostolicus R. P. Albert Chanovsky S. J.*, 1660 – **trest za zneuctění hrobu** (líčení příběhu malého Albrechta, který se pokusil pošlapat světcův hrob)
- další autoři: Pešina, Dlouhoveský, Crugerius
- Bohuslav Balbín, *Vita Sancti Joannis Nepomuceni*
 - 1680 v *Acta Sanctorum* (bollandisty upravené)
 - 1682 v souboru *Miscellanea, sv. IV. Bohemia Sancta* – původní verze
 - 1735 vydání s rytinami Jana Ondřeje Pfeffela
 - **základ pro kanonizační legendu**
 - dobový český překlad 1684
(anonymní, není Balbínův, ed. J. Vašica 1940)
- sochy a nápisy, rozvoj kultu do svatořečení (Miroslav Herold)

§. LIX.

Vita Sancti Joannis Nepomuceni, Canonici Metropolitanæ Ecclesiæ Pragenfis, Decani Collegiatae Ecclesiæ ad Omnes Sanctos in Arce Pragenfi; ob arcanum Sacræ Confessionis servatum, in profluentem Muldavam abjecti, & merfi; qui Tutor & Patronus eorum habetur, qui infamiam timent, & de bono nomine amittendo periclitantur.
Ex libris editis, & Veteribus MM. SS.

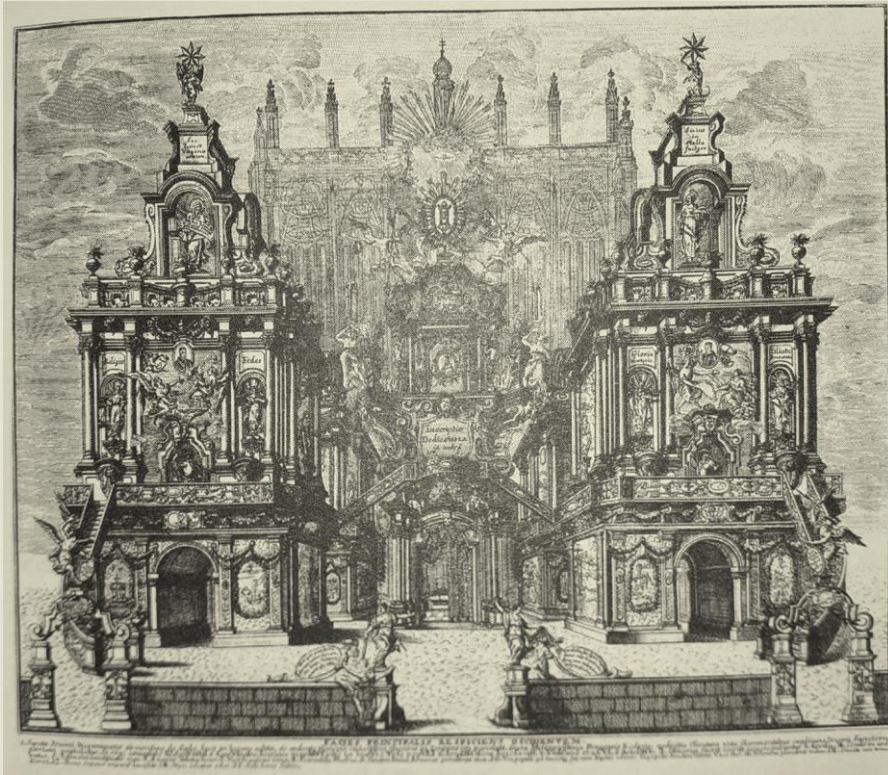
Beatifikace, kanonizace

- pokusy o svatořečení už ve 2. pol. 17. stol. (Ferdinand III., kardinál Harrach, Leopold I., arcibiskup Matouš Sobek z Bílenberka) – snaha dotvořit „české nebe“ a rehabilitovat kacířskou minulost země
- 1715 v Praze zahájen dvojitý soudní proces *Acta utriusque processus in causa canonisationis* – dotazníky, desítky svědků, zkoumání dochovaných písemných pramenů, přímluvné listy
- 1719 otevření hrobu – nalezení domnělého **jazyka**
- soudní proces v Římě (zpravodaj, prokurátor, *advocatus diaboli*)
- **beatifikace** 31. května 1721 (papež Inocenc XIII.)

- obdobně kanonizační proces – dokazování předložených zázraků (mj. neporušené zachování světcova jazyka)
- slavnostní **svatořečení** 19. března 1729 v Lateránské bazilice, papež Benedikt XIII. (v předvečer umučení Johánka z Pomuku) – ustanovení **svátku na 16. května**
- papežská bula *Christus Dominus*
- kanonizační dekret

Nepomucenské festivity

- oslavy v Praze a po celých Čechách v říjnu r. 1729
- o rok později na Moravě a ve Slezsku
- slavobrány, velkolepé oblouky, důmyslná lešení
- alegorické obrazy, emblemata, nápisy, citáty, chronogramy
- procesí s pegmaty
- iluminace, ohňostroje, hudební produkce
- slavnostní kázání
- divadelní hry
 - jezuitské školské hry
- sochy po celém světě

Výběr z literatury

- BERGHAUER, J. T.: *Protomartyr poenitentiae ejusque sigilli custos semper fidelis Divus Joannes Nepomucenus*. Tom. I, II. Augustae Vindelicorum 1736, 1761.
- *Johannes von Nepomuk 1393–1993*. Edd. R. Baumstark, J. von Herzogenberg, P. Volk, München, Bayerisches Nationalmuseum 1993.
- KRAUS, A.: *Husitství v literatuře, zejména německé*. Díl II. Husitství v literatuře barokní a osvícenské. Praha, Česká akademie 1918.
- PEKAŘ, J.: *Tři kapitoly z boje o sv. Jana Nepomuckého*. Praha, Vesmír 1921.
- POLC, J. V.: *Svatý Jan Nepomucký*. Praha, Zvon 1993.
- RYNEŠ, V.: *Svatý Jan Nepomucký*. Díl II. Úcta. Řím, Křesťanská akademie 1972.
- STEJSKAL, F. X.: *Svatý Jan Nepomucký*. Díl I, II. Praha, Dědictví sv. J. Nepomuckého 1921, 1922.
- *Svatojanský sborník*. Ed. J. Svoboda, Praha, Karolinum 1994.
- VLNAS, V.: *Jan Nepomucký, česká legenda*. Praha – Litomyšl, Paseka²2013.
- KALISTA, Z.: *České baroko*. Praha, ELK 1941.

Děkujeme za pozornost.

